ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ WALTER VAN GERVEN της 15ης Ιουλίου 1993 *

Κύριε Πρόεδρε,
Κύριοι δικαστές,

1. Στην υπό κρίση υπόθεση, η Compagnie d'entreprises CFE (στο εξής: CFE), ανώνυμος εταιρία βελγικού δικαίου, ζητεί από το Δικαστήριο να υποχρεώσει το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (στο εξής: Κοινοβούλιο) να της καταβάλει χρηματικό ποσό αναφορικά με την εκπλήρωση μιας συμβάσεως μισθώσεως έργου. Η CFE προσφεύγει στο Δικαστήριο βάσει ρήτρας διαιτησίας η οποία περιλαμβάνεται στη συναφθείσα μεταξύ της CFE και του Κοινοβουλίου σύμβαση, ρήτρα σύμφωνα με την οποία παρέχεται στο Δικαστήριο αρμοδιότητα σύμφωνα με τα άρθρα 42 της Συνθήκης ΕΚΑΧ, 181 της Συνθήκης ΕΟΚ, και 153 της Συνθήκης Ευρατόμ.

Πραγματικά περιστατικά και νομικό πλαίσιο

2. Τα πραγματικά περιστατικά μπορούν να συνοψισθούν ως εξής: η διαφορά έχει σχέση με τη διαρρύθμιση τριών αιθουσών συνεδριάσεων του κτιρίου Van Maerlant, κτιρίου γραφείων που το βελγικό δημόσιο έχει κατασκευάσει στις Βρυξέλλες προς χρήση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Στις 23 Νοεμβρίου 1987 το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, ως εργοδότης, δημοσίευσε πρόσκληση υποβολής προσφορών για τη διαρρύθμιση των προαναφερθεισών αιθουσών και, μεταξύ άλλων, την εκτέλεση ξυλουργικών εργασιών (σημείο 5.1). Η CFE, όπως και άλλοι εργολάβοι, υπέβαλε προσφορά. Στις 28 Ιανουαρίου 1988 το Κοινοβούλιο άρχισε να εξετάζει τις προσφορές. Με έγγραφό του της 25ης Ιουνίου 1988 γνωστοποίησε στη CFE ότι είχε επιλεγεί για την πραγματοποίηση των ξυλουργικών εργασιών (σημείο 5.1). Με το έγγραφο αυτό, το Κοινοβούλιο επιβεβαίωσε το ποσό που αντιστοιχούσε στην αμοιβή της για τις εργασίες και ζήτησε από την CFE να λάβει όλα τα μέτρα προκειμένου να τηρήσει τις επιτακτικές προθεσμίες που είχαν συμφωνηθεί. Στις 18 Ιουλίου 1988, το Κοινοβούλιο υπέγραψε τη σύμβαση και την διαβίβασε προς υπογραφή στη CFE. Με έγγραφο της 8ης Αυγούστου 1988, η εν λόγω εταιρία διαβίβασε στο Κοινοβούλιο αντίτυπο των υπογεγραμμένων εγγράφων της συμβάσεως. Ωστόσο, με το έγγραφο αυτή προσέθεσε την ακόλουθη παρατήρηση:

«Η ρήτρα περί τροποποιήσεως των όρων που περιλαμβανόταν στις τιμές μας στηριζόταν στο προβλεπόμενο στην ειδική συγγραφή υποχρεώσεων πρόγραμμα εκτελέσεως το οποίο συνεπαγόταν ότι η ανάθεση του έργου θα γινόταν κατά τους μήνες Φεβρουάριο-Μάρτιο του 1988. Με βάση την εξέλιξη των τιμών στις κατασκευές βάσει μιας κλασικής μεθόδου (...) μεταξύ της ημερομηνίας που μπορούσε να προβλεφθεί και της πραγματικής ημερομηνίας σημειώθηκε αύξηση τιμών της τάξεως περίπου του +/- 2 %. Πρόθεσή μας είναι η εξεύρευση, από κοινού με τις υπηρεσίες σας, δίκαιης λύσης στο πρόβλημα αυτό.»

3. Κατά την εκτέλεση των εργασιών προέκυψαν τρία προβλήματα. Πρώτον, με έγγραφα της 18ης Αυγούστου, της 28ης Νοεμβρίου και της 14ης Δεκεμβρίου 1989, η CFE επέστησε την προσοχή του Κοινοβουλίου επί του γεγονότος ότι η κατά τη γνώμη της εκπρόθεσμη σύναψη της σχετικής συμβάσεως, είχε ως συνέπεια οι παραγγελίες προς τους προμηθευτές και τους υπεργολάβους

* Γλώσσα του πρωτοτύπου: η ολλανδική.

της να γίνουν κατά την περίοδο Αυγούστου-Οκτωβρίου 1988, αντί της περιόδου Μαρτίου-Μαΐου του ίδιου έτους, και τούτο σε τιμές οι οποίες, ύστερα από τον Ιούνιο του 1988, είχαν αισθητώς αυξηθεί. Με τις επιστολές αυτές η CFE επανέλαβε την παρατήρησή της ότι η δίκαιη επίλυση του προβλήματος αυτού συνεπάγεται την εφαρμογή επί των τιμολογίων των σχετικών εργασιών τεχνικής μεθόδου αναπροσαρμογής τιμών που ισχύει στο Βέλγιο. Τούτο σημαίνει αύξηση της τιμής κατά 1 689 055 βελγικά φράγκα (BFR).

Το δεύτερο πρόβλημα αφορά την τοποθέτηση γυψοσανίδων. Η CFE θεωρεί το αίτημα του αρχιτέκτονα του Κοινοβουλίου να τοποθετηθούν τέτοιες γυψοσανίδες σε όλο το ύψος του μεσοτοίχου ως παραγγελία συμπληρωματικών εργασιών μη περιλαμβανομένων στη συγγραφή υποχρεώσεων.

Το τρίτο πρόβλημα αφορά την τοποθέτηση και, ύστερα από αφαίρεση, την ανατοποθέτηση των επενδύσεων στην οροφή. Δοθέντος ότι τα προταθέντα από τη CFE υλικά δεν ανταποκρίνονταν στους κανόνες ασφαλείας, το βερνίκωμα της επενδύσεως ανατέθηκε σε άλλη επιχείρηση. Η CFE προέβη στην αφαίρεση της επενδύσεως της οροφής και, αφού η επένδυση αυτή βερνικώθηκε, την τοποθέτησε εκ νέου στη θέση της. Η CFE υποστηρίζει ότι και στην περίπτωση αυτή πρόκειται για συμπληρωματικές εργασίες και αξιώνει για το σκοπό αυτό το ποσό των 306 344 BFR.

Δοθέντος ότι ο φιλικός διακανονισμός των διαφορών που προβλέπεται από τη σύμβαση δεν ευδοκίμησε, η CFE προσέφυγε στο Δικαστήριο με βάση την προπαρατεθείσα ρήτρα διαιτησίας [1]. Αξιώνει από το Κοινοβούλιο

(i) την αναπροσαρμογή της τιμής ύψους 1 689 055 BFR, λαμβανομένης υπόψη της καθυστερήσεως που σημειώθηκε στην ανάθεση του έργου·

(ii) την καταβολή, για την τοποθέτηση πρόσθετων γυψοσανίδων ποσού ύψους 393 600 BFR·

(iii) την καταβολή, για την τοποθέτηση και ανατοποθέτηση των επενδύσεων τοίχου ποσού ύψους 215 437 BFR· και

(iv) την επιδίκαση, σύμφωνα με το άρθρο 15 της υπουργικής αποφάσεως της 10ης Αυγούστου 1977 [2] τόκων για την καθυστέρηση της πληρωμής.

4. Το νομικό πλαίσιο των σχέσεων μεταξύ της CFE και του Κοινοβουλίου διέπεται, πρώτον, από τη *σύμβαση* της 18ης Ιουλίου 1988. Η σύμβαση αυτή προβλέπει την εφαρμογή του βελγικού δικαίου όσον αφορά όλα τα μη ειδικώς προβλεπόμενα από τη σύμβαση ζητήματα [3]. Με τη σύμβαση, οι δύο συμβαλλόμενοι αναλαμβάνουν την υποχρέωση τηρήσεως των διατάξεων των «εγγράφων της συμβάσεως» όσον αφορά τους όρους σχετικά με την τιμή και τις δεσμεύσεις που διατύπωσε η CFE με την προσφορά της της 28ης Ιανουαρίου 1988 [4]. Τα προπαρατεθέντα «έγγραφα της συμβάσεως», τα οποία αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της συμβάσεως, είναι η εν λόγω σύμβαση, η πράξη αναλήψεως δεσμεύσεως που υπεγράφη στις 28 Ιανουαρίου 1988 από τους δύο διευθυντές της CFE (η οποία περιλαμβάνει την προσφορά), οι διοικητικές διατάξεις που προβλέπονται στο παράρτημα I, οι τεχνικές διατάξεις του σημείου 5.1 και τα σχέδια [5]. Οι δύο συμβαλλόμενοι ρητώς αποδέχονται ότι αποκλείεται οποιαδήποτε άλλη ρήτρα ή όρος [6].

1 — Το άρθρο 2.4 της συμβάσεως προβλέπει τόσο την προπαρατεθείσα διαδικασία όσο και την ρήτρα συμβιβασμού.

2 — Όσον αφορά την αναφορά στην υπουργική αυτή απόφαση βλ. κατωτέρω την παράγραφο 4 και την υποσημείωση 6.

3 — Άρθρο 2.4 της συμβάσεως.

4 — Άρθρο 2.1 της συμβάσεως.

5 — Άρθρο 2.2 της συμβάσεως.

6 — Άρθρο 2.6 της συμβάσεως.

Οι περιλαμβανόμενες στο παράρτημα Ι της συμβάσεως διοικητικές διατάξεις αποτελούν την *ειδική συγγραφή υποχρεώσεων*. Για την καλύτερη κατανόηση του θέματος θα μνημονεύσω τις ασκούσες μεγαλύτερη επιρροή διατάξεις.

Το άρθρο Α 14 («έγγραφα αναφοράς») ορίζει ότι, κατά το μέτρο που δεν υφίσταται παρέκκλιση από τις διατάξεις της ειδικής συγγραφής υποχρεώσεων, η σύμβαση μισθώσεως έργου διέπεται, μεταξύ άλλων, από το βασιλικό διάταγμα της 22ας Απριλίου 1977 σχετικά με τις συμβάσεις δημοσίων έργων, προμηθειών και υπηρεσιών (στο εξής: το βασιλικό διάταγμα) και από την υπουργική απόφαση της 10ης Αυγούστου 1977 περί της γενικής συγγραφής υποχρεώσεων σχετικά με συμβάσεις δημοσίων έργων, προμηθειών και υπηρεσιών (στο εξής: η γενική συγγραφή υποχρεώσεων) [7].

Το άρθρο Α 5.1 («σύμβαση με σχετική κατ' αποκοπήν τιμή») ορίζει:

«Η παρούσα σύμβαση μισθώσεως έργου, ασχέτως του αν περιλαμβάνει ένα τμήμα, διάφορα τμήματα ή ένα σύνολο των τμημάτων, αποτελεί μια σύμβαση "με σχετική κατ' αποκοπήν συνολική τιμή και με αναλυτική κατάσταση εμφαίνουσα τις τιμές μονάδος".

Η έκφραση σχετική κατ' αποκοπήν τιμή έχει την έννοια ότι το (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο) επιφυλάσσεται του δικαιώματος να επιφέρει τροποποιήσεις στην κατασκευή κατά ορισμένη αναλογία. Παρά το δικαίωμα αυτό, η σύμβαση με κατ' αποκοπήν τιμή εξακολουθεί να υφίσταται, δηλαδή ο (προκριθείς εργολάβος) οφείλει, έναντι και μέσω της συμφωνηθείσας τιμής, αναπροσαρμοσμένης βάσει των αναλυτικών λογαριασμών εκκαθαρίσεως να εκτελέσει, σύμφωνα με τους κανόνες της οικοδομικής τέχνης, με δικά του έξοδα, κίνδυνο και εντός των προθεσμιών που προβλέπονται στη σύμβαση, όλες τις εργασίες που αναφέρονται στα έγγραφα ή παραρτήματα του παρόντος φακέλου.»

Το άρθρο Α 15 («εφαρμογή και/ή παρεκκλίσεις») προβλέπει, μεταξύ άλλων, ποιές είναι οι διατάξεις του βασιλικού διατάγματος από τις οποίες επιτρέπεται παρέκκλιση. Προκειμένου περί του άρθρου 35 του διατάγματος αυτού, σχετικά με την περίοδο κατά την οποία ο υποβαλών προσφορά δεσμεύεται από αυτήν [8], το άρθρο αυτό ορίζει:

«Επιλογή του μειοδότη: η προθεσμία εντός της οποίας η απόφαση του (Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου) πρέπει να γνωστοποιηθεί στον εργολάβο ορίζεται σε 180 ημερολογιακές ημέρες και αρχίζει να τρέχει από την επομένη της ημέρας της αποσφραγίσεως των προσφορών.»

Το άρθρο Β 13.1 («ισχύς της προσφοράς») αναφέρει:

«Αντίθετα προς ό,τι μνημονεύεται στην Επίσημη Εφημερίδα της 03.01.79, η προσφορά ισχύει 600 ημέρες από την ημερομηνία υποβολής της.

Δεν επιτρέπεται καμιά αναθεώρηση τιμής πριν από την εκπνοή της προθεσμίας αυτής.»

Τέλος, *το άρθρο Β 28.1* («διάρκεια των εργασιών») διαλαμβάνει:

«Οι εργασίες της παρούσας συμβάσεως μισθώσεως έργου πρέπει να έχουν πλήρως περατωθεί στις 27 Φεβρουαρίου 1989.

7 — Το βασιλικό διάταγμα δημοσιεύθηκε στο Moniteur belge της 26ης Ιουλίου 1977, σ. 9552· η γενική συγγραφή υποχρεώσεων δημοσιεύθηκε στο Moniteur belge της 8ης Σεπτεμβρίου 1977, σ. 10931.

8 — Το κείμενο του άρθρου 35, παράγραφος 1, του βασιλικού διατάγματος ορίζει: «Οι υποβαλόντες προσφορά εξακολουθούν να δεσμεύονται από αυτήν, όπως αυτή έχει ενδεχομένως βελτιωθεί από τη διοίκηση, για διάστημα 60 ημερών το οποίο αρχίζει να τρέχει από την επομένη της ημέρας αποσφραγίσεως των προσφορών, *εκτός αν στην ειδική συγγραφή υποχρεώσεων δεν προβλέπεται άλλη προθεσμία*.» (Η υπογράμμιση είναι δική μου).

Ωστόσο, θα πρέπει να αντιμετωπισθεί η περίπτωση μερικής χρησιμοποιήσεως, πριν από την ημερομηνία αυτή, των αιθουσών.

(...)

Η ημερομηνία ενάρξεως των εργασιών ορίζεται στις 15 Μαΐου 1988. Ωστόσο, πρέπει να έχουν προβλεφθεί οι σχετικές τεχνικές προετοιμασίες.»

Το αίτημα αναπροσαρμογής της τιμής προσφοράς

5. *Η άποψη των διαδίκων.* Η CFE ισχυρίζεται ότι το αίτημά της δεν αφορά αναπροσαρμογή τιμής κατά τη διάρκεια της εκτελέσεως των εργασιών αλλά αναπροσαρμογή της τιμής της προσφοράς της της 28ης Ιανουαρίου 1988. Η εν λόγω εταιρία, με το εισαγωγικό της δικόγραφο, ζητεί την αναπροσαρμογή κατά τον χρόνο της συνάψεως της σχετικής συμβάσεως, δηλαδή τη 18η Ιουλίου 1988. Ωστόσο, με το υπόμνημά της απαντήσεως, η CFE υποστηρίζει ότι το αίτημά της έχει ως αντικείμενο την αναπροσαρμογή της τιμής της προσφοράς της την ημέρα κατά την οποία έδωσε παραγγελία στους υπεργολάβους της. Κατά συνέπεια, ζητεί αναπροσαρμογή ίση με το ποσό που προκύπτει από την εφαρμογή της τεχνικής μεθόδου αναπροσαρμογής της τιμής για την περίοδο από τον Μάρτιο του 1988 μέχρι τις 31 Οκτωβρίου 1988, ημερομηνία μέχρι την οποία διαπραγματευόταν νέες τιμές με τους υπεργολάβους της.

6. Πριν αρχίσω την εξέταση των επιχειρημάτων επί της ουσίας, θα πρέπει να εκφέρω τη γνώμη μου επί της ενστάσεως απαραδέκτου που το Κοινοβούλιο προέτεινε με το υπόμνημά του ανταπαντήσεως στηριζόμενο στο άρθρο 42, παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου, ένσταση εναντίον αυτού που το Κοινοβούλιο χαρακτηρίζει σημαντική τροποποίηση του αιτήματος της CFE, δηλαδή την διεύρυνση της ζητηθείσας αναπροσαρμογής, από την ημέρα αναθέσεως του έργου μέχρι την ημέρα κατά την οποία η εν λόγω εταιρία έδωσε παραγγελία στους υπεργολάβους της, με άλλα λόγια από τη 18η Ιουλίου 1988 μέχρι την 31η Οκτωβρίου 1988. Όπως προκύπτει a fortiori από το άρθρο 42, παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας — το οποίο επιτρέπει στους διαδίκους να προτείνουν με τα υπομνήματά τους απαντήσεως και ανταπαντήσεως αποδεικτικά μέσα προς στήριξη της επιχειρηματολογίας τους εφόσον αιτιολογούν την καθυστερημένη αυτή πρόταση — η τροποποίηση του αιτήματος με το υπόμνημα απαντήσεως πρέπει να κηρυχθεί απαράδεκτη από το Δικαστήριο.

Αντίθετα με το Κοινοβούλιο, η γνώμη μου είναι ότι, με το υπόμνημα της απαντήσεως, η CFE δεν διεύρυνε το αίτημά της: πράγματι, με το υπόμνημα της απαντήσεως, η εν λόγω εταιρία ζητεί το ίδιο πράγμα με αυτό που αξίωνε με την αγωγή της, δηλαδή αναπροσαρμογή της τιμής λόγω της καθυστερήσεως που επήλθε στην ανάθεση του έργου. Όπως υποστήριξε, κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, με το υπόμνημά της απαντήσεως, η CFE μάλλον διευκρίνησε το αίτημά της — τούτο προκύπτει και από το γεγονός ότι δεν αύξησε το ποσό που αντιστοιχεί στο αίτημα αυτό, δηλαδή 1 689 055 BFR — ή, για να είμαι περισσότερο ακριβής, εξέθεσε το αίτημά της κατά τρόπο περισσότερο προσεκτικό και τούτο, προδήλως, σε απάντηση της επικρίσεως στην οποία προέβη το Κοινοβούλιο με το υπόμνημά του αντικρούσεως σχετικά με την ασαφή διατύπωση του αιτήματος.

Είναι αληθές ότι οι διασαφηνίσεις στις οποίες προέβη η CFE με το υπόμνημά της απαντήσεως όσον αφορά την αύξηση τιμών που σημειώθηκε μετά την προσφορά της και τις δυσχέρειες που συνάντησε στις διαπραγματεύσεις με τους προμηθευτές και τους υπεργολάβους της αποτελούν μια όντως καλύτερα οργανωμένη μεθόδευση των αποδεικτικών της μέσων και, υπό την έννοια αυτή, *πρόσθετες αποδείξεις* προς στήριξη

της επιχειρηματολογίας της σχετικά με την αναπροσαρμογή του πληρωτέου ποσού. Υπ' αυτή την έννοια, η CFE όφειλε να αιτιολογήσει, σύμφωνα με το προπαρατεθέν άρθρο 42, παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας, την καθυστερημένη προβολή αυτών των νέων αποδεικτικών στοιχείων. Ωστόσο, νομίζω ότι αυτή η έλλειψη αιτιολογήσεως δεν πρέπει να ωθήσει το Δικαστήριο στο να κρίνει απαράδεκτες τις σχετικές διασαφηνίσεις. Πράγματι, γεγονός είναι ότι τόσο το συγκεκριμένο αίτημα της CFE όσο και τα πραγματικά περιστατικά επί των οποίων αυτό στηρίζεται απετέλεσαν το αντικείμενο μακρών διαπραγματεύσεων μεταξύ των διαδίκων, όπως προκύπτει και από την προμνημονευθείσα (στην παράγραφο 3) αλληλογραφία, κατά την περίοδο από Αύγουστο μέχρι Δεκέμβριο του 1989. Εξάλλου, οι διασαφηνίσεις της CFE πρέπει να θεωρηθούν ως στενώς συνδεόμενες με μια «διεύρυνση του ισχυρισμού που είχε προηγουμένως, αμέσως ή σιωπηρώς, διατυπωθεί στο εισαγωγικό της δίκης έγγραφο», συγκεκριμένα την καταβολή ποσού λόγω της καθυστερήσεως στην ανάθεση του έργου και, υπό την έννοια αυτή, ως συστατικές μιας τέτοιας διευρύνσεως. Ενόψει του ευρέος πνεύματος που χαρακτηρίζει τη νομολογία του Δικαστηρίου ως προς το σημείο αυτό [9], προτείνω, όπως είναι επόμενο, να γίνουν δεκτές οι προμνημονευθείσες διασαφηνίσεις.

7. Όσον αφορά την ουσία, ας μου επιτραπεί να υπενθυμίσω κατ' αρχάς τα επιχειρήματα των διαδίκων καθώς και τις διατάξεις που αυτοί επικαλούνται. Προς στήριξη της απόψεώς της, η CFE διατείνεται, πρώτον, ότι η ανάθεση του έργου έπρεπε να έχει γίνει περίπου την 1η Μαρτίου 1988, δηλαδή δυόμισυ μήνες πριν από την ημερομηνία της 15ης Μαΐου 1988, που προβλεπόταν για την έναρξη των εργασιών, από το άρθρο Β 28.1 της ειδικής συγγραφής υποχρεώσεων. Ουδείς λόγος συντρέχει να τύχουν εφαρμογής οι διατάξεις δυνάμει των οποίων το σχετικό έργο πρέπει να ανατεθεί εντός προθεσμίας 180 ημερολογιακών ημερών, περίοδος που αρχίζει να τρέχει από την επομένη της ημέρας αποσφραγίσεως των προσφορών (άρθρο Α 15), ενώ οι προσφορές εξακολουθούν να ισχύουν επί 600 ημέρες (άρθρο Β 13.1), και τούτο δοθέντος ότι μια λογική ερμηνεία των όρων της συμβάσεως μισθώσεως έργου οδηγεί στο να μη μπορούν να θεωρηθούν ως αποφασιστικές παρά μόνο οι μνημονευόμενες ημερομηνίες ενάρξεως και αποπερατώσεως των εργασιών (αντίστοιχα, 15 Μαΐου 1988 και 27 Φεβρουαρίου 1989).

Με βάση την ερμηνεία αυτή και την καθυστέρηση που σημειώθηκε στην ανάθεση του έργου, η CFE στηρίζει το αίτημά της για συμπληρωματική αμοιβή *κυρίως* στο άρθρο 16, παράγραφος 1, της γενικής συγγραφής υποχρεώσεων. Η διάταξη αυτή έχει ως εξής:

«Ο προκριθείς μειοδότης μπορεί να επικαλεστεί παραλείψεις, βραδύτητες, πάσης φύσεως γεγονότα που προσάπτει στη διοίκηση ή στους εκπροσώπους της και τα οποία του προκαλούν καθυστέρηση και (ή) ζημία, και τούτο προκειμένου να πετύχει, ενδεχομένως, παράταση των προθεσμιών εκτελέσεως, αναθεωρήσεως ή να υπαναχωρήσει της συμβάσεως και (ή) να ζητήσει αποζίωση. (...)»

Σύμφωνα με τη CFE η διάταξη αυτή παρέχει στον προκριθέντα μειοδότη το δικαίωμα να ζητήσει την τροποποίηση υπό την ευρεία έννοια του όρου της συμβάσεως, αυτό δε το αίτημα μπορεί να στηρίζεται σε οποιαδήποτε πράξη της διοικήσεως χωρίς να απαιτείται η απόδειξη συγκεκριμένου συμβατικού πταίσματος. Αυτό που μπορεί να καταλογιστεί στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο είναι η καθυστέρηση που σημειώθηκε, για λόγους σχετικούς με τον προϋπολογισμό, στην γνωστοποίηση της επιλογής. Λόγω του γεγονότος αυτού, η CFE υπέστη τις συνέπειες μιας απροβλέπτου αυξήσεως των

9 — Βλ. την απόφαση της 19ης Μαΐου 1983, 306/81, Βέρρος κατά Κοινοβουλίου (Συλλογή 1983, σ. 1755, σκέψεις 9 και 10). Το χωρίο που παρατίθεται προέρχεται από τη σκέψη 9 της αποφάσεως αυτής, όπου το Δικαστήριο, με τη σειρά του, παραπέμπει στην απόφαση Amylum: βλ. την απόφαση της 30ής Σεπτεμβρίου 1982, 101/81, Amylum κατά Συμβουλίου (Συλλογή 1982, σ. 3107, ειδικότερα σκέψη 25).

τιμών και αναγκάστηκε να αναδιαπραγματευθεί, κατά την περίοδο Αυγούστου-Οκτωβρίου 1988, τις συμβάσεις με τους υπεργολάβους της — οι οποίοι είχαν πάψει πλέον να δεσμεύονται από την αρχική τους προσφορά (η οποία παύει συνηθως να ισχύει ύστερα από τρεις μήνες). Κακώς, επίσης, το Κοινοβούλιο προβάλλει παράβαση του άρθρου 16, παράγραφος 3 (όσον αφορά το κείμενο της διατάξεως αυτής, βλ. την κατωτέρω παράγραφο 8), δεδομένου ότι η διάταξη αυτή παραπέμπει στη σύμβαση μισθώσεως του έργου και η CFE δεν μπορούσε να επικαλεστεί τις διατάξεις της συμβάσεως παρά μόνο ύστερα από τη λήψη της αποφάσεως περί αναθέσεως του έργου, όπως και άλλωστε έπραξε. Πράγματι, στις 8 Αυγούστου 1988, η CFE κατήγγειλε στο Κοινοβούλιο τις δυσμενείς συνέπειες της καθυστερήσεως, αφού είχε λάβει, την 1η Αυγούστου, τη σχετική παραγγελία.

Επικουρικώς, η CFE επικαλείται τη συνδρομή εξαιρετικών και απροβλέπτων κατά την έννοια του άρθρου 16, παράγραφος 2, της γενικής συγγραφής υποχρεώσεων περιστάσεων. Η διάταξη αυτή έχει ως εξής:

«§ 2. 1° Ο προκριθείς μειοδότης δεν δικαιούται, κατ' αρχήν, να ζητήσει καμία τροποποιήση των όρων της συμβάσεως για οποιαδήποτε περίσταση ως προς την οποία η διοίκηση είναι άσχετη. Μπορεί ωστόσο είτε για να ζητήσει παράταση των προθεσμιών εκτελέσεως, είτε, σε περίπτωση που έχει υποστεί σημαντικότατη ζημία, προκειμένου να ζητήσει την τροποποίηση των όρων της συμβάσεως ή να υπαναχωρήσει αυτής, να επικαλεστεί περιστάσεις που δεν μπορούσε λογικώς κατά την υποβολή της προσφοράς ή την σύναψη της συμβάσεως να προβλέψει ή να αποφύγει και τις συνέπειες των οποίων δεν μπορούσε να αποσοβήσει έστω και αν επεδείκνυε την αναγκαία επιμέλεια. (...)»

Κατά την CFE, λαμβανομένων υπόψη των επιτακτικών προϋποθέσεων σχετικά με την έναρξη και την περάτωση των εργασιών, η καθυστέρηση στη γνωστοποίηση της επιλογής αποτελεί περιστατικό που αυτή δεν μπορούσε λογικώς να προβλέψει κατά την υποβολή της προσφοράς. Πρέπει να τύχει εφαρμογής η παράγραφος 2, και τούτο παρά την ύπαρξη οποιασδήποτε διατάξεως η οποία — όπως εν προκειμένω το άρθρο Α 5.1 της συγγραφής υποχρεώσεων (βλ. την ανωτέρω παράγραφο 4) — αποκλείει αναθεώρηση της τιμής.

8. Το Κοινοβούλιο απαντά στο αίτημα της CFE στηριζόμενο *κυρίως* το γεγονός ότι το άρθρο Β 13.1 της ειδικής συγγραφής υποχρεώσεων απαγορεύει οποιαδήποτε αναθεώρηση της τιμής (βλ. την ανωτέρω παράγραφο 4). Η CFE δεν μπορεί να καταστρατηγήσει την απαγόρευση αυτή απαιτώντας αναπροσαρμογή της τιμής της προσφοράς της. Στη συνέχεια, το Κοινοβούλιο αναλύει την διατυπωθείσα από τη CFE απαίτηση αναπροσαρμογής της τιμής διακρίνοντας, εν προκειμένω, δύο φάσεις, συγκεκριμένα μια προσυμβατική φάση τις 19 Ιουλίου 1988 και μια μετά τή σύναψη της συμβάσεως φάση, ύστερα από την ημερομηνία αυτή.

Όσον αφορά την *προσυμβατική* περίοδο, το Κοινοβούλιο επισημαίνει ότι αν, κατά το χρόνο της συνάψεως της γνωστοποιήσεως της επιλογής, η προθεσμία για την ανάθεση του έργου είχε εκπνεύσει και οι τιμές είχαν αυξηθεί, η CFE όφειλε, κατά το χρονικό εκείνο σημείο, να ζητήσει, προκειμένου να πετύχει την αύξηση της τιμής, την εφαρμογή του άρθρου 38 του βασιλικού διατάγματος (του οποίου το κείμενο παρατίθεται στην κατωτέρω παράγραφο 10).

Όσον αφορά την *μετά τη σύναψη της συμβάσεως* περίοδο, το Κοινοβούλιο τονίζει ότι οι σχέσεις μεταξύ αυτού και της CFE διέπονται από το άρθρο 16 της γενικής συγγραφής υποχρεώσεων. Ωστόσο, η CFE δεν μπορεί να στηριχθεί στην παράγραφο 1 του άρθρου αυτού επικαλούμενη γεγονός έχον σχέση με τη διοίκηση, συγκεκριμένα την προβαλλόμενη καθυστέρηση στην γνωστο-

ποίηση της επιλογής, γεγονός το οποίο είναι προγενέστερο της συνάψεως της συμβάσεως. Σύμφωνα με το Κοινοβούλιο, ούτε το άρθρο 16, παράγραφος 2, τυγχάνει εφαρμογής, και τούτο για τον λόγο ότι δεν συντρέχουν οι προβλεπόμενες για το σκοπό αυτό προϋποθέσεις. Η κατά 2 % περίπου αύξηση τιμών που σημειώθηκε κατά την περίοδο από τον Αύγουστο μέχρι τον Οκτώβριο του 1988 δεν αποτελεί σημαντικότατη κατά την έννοια της διατάξεως αυτής ζημία και, εξάλλου, η CFE δεν έλαβε όλα τα αναγκαία μέτρα για την αποτροπή των συνεπειών της αυξήσεως αυτής των τιμών.

Επικουρικώς, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο υποστηρίζει ότι σε περίπτωση που το άρθρο 16, παράγραφοι 1 ή 2, επρόκειτο να τύχει εφαρμογής, η αγωγή της CFE μπορούσε να ευδοκιμήσει μόνο αν η εν λόγω εταιρία ήταν σε θέση να αποδείξει ότι είχε εκδηλώσει δικαιολογημένη εμπιστοσύνη ως προς την περίοδο εκτελέσεως των εργασιών και ότι η τιμή προσφοράς της είχε ορισθεί σε συνάρτηση με την περίοδο αυτή. Εξάλλου, έπρεπε να καταγγείλει, σύμφωνα με τις παραγράφους 3 και 4 του άρθρου 16, τα προβαλλόμενα περιστατικά στο Κοινοβούλιο εντός των 30 ημερών που ακολούθησαν την ημερομηνία κατά την οποία όφειλε κανονικώς να έχει λάβει γνώση αυτών καθώς επίσης είχε την υποχρέωση να δικαιολογήσει δεόντως, παραθέτοντας και τα αναγκαία αριθμητικά στοιχεία, την αξίωσή της. Ας μου επιτραπεί, για την καλύτερη κατανόηση του θέματος, να παραθέσω την παράγραφο 3 και να συνοψίσω την παράγραφο 4:

«§3. Ο εργολάβος ή ο προμηθευτής ο οποίος διαπιστώνει ότι τα πάσης φύσεως γεγονότα ή περιστάσεις ασχέτως του αν μνημονεύονται ή όχι στις παραγράφους 1 και 2 εμποδίζουν την κανονική εκπλήρωση της παροχής και ο οποίος όπως είναι επόμενο μπορεί να ζητήσει την παράταση των προθεσμιών εκτελέσεως, την τροποποίηση των όρων της συμβάσεως ή να υπαναχωρήσει αυτής και/ή να ζητήσει αποζημίωση υποχρεούται, άλλως υφίσταται απώλεια του σχετικού δικαιώματος, να τα καταγγείλει το ταχύτερο δυνατό στη διοίκηση επισημαίνοντας συνοπτικώς την επίδραση που αυτά είχαν ή θα μπορούσαν να έχουν στην πορεία και το κόστος του έργου.

Δεν γίνονται δεκτές αντιρρήσεις και αιτήματα στηριζόμενα σε γεγονότα ή περιστάσεις ως προς τα οποία η διοίκηση δεν ενημερώθηκε από τον προκριθέντα μειοδότη εγκαίρως και ως προς τα οποία δεν μπόρεσε, όπως είναι επόμενο, ούτε να ελέγξει το υπόστατό τους ούτε να εκτιμήσει την επίπτωση στην εκτέλεση του έργου, ώστε να λάβει τα μέτρα που επέβαλλε ενδεχομένως η κατάσταση.

Εν πάση περιπτώσει, οι εν λόγω αντιρρήσεις ή αιτήματα γίνονται δεκτά μόνον εφόσον η καταγγελία των προσαπτομένων γεγονότων ή περιστάσεων έγινε εντός τριάντα ημερολογιακών ημερών από την επέλευσή τους ή από την ημερομηνία κατά την οποία ο προκριθείς μειοδότης όφειλε κανονικώς να έχει λάβει γνώση τους. (...)»

Εξάλλου, το άρθρο 16, παράγραφος 4, ορίζει ότι οι προαναφερθείσες αντιρρήσεις και αιτήματα, δεόντως αιτιολογημένες και συνοδευόμενες από τα αναγκαία αριθμητικά στοιχεία, του προκριθέντος μειοδότη πρέπει, άλλως υφίσταται απώλεια του σχετικού δικαιώματος, να προβάλλονται εντός συγκεκριμένων προθεσμιών.

9. *Η ανάλυσή μου.* Πρώτον, θα ήθελα να διευκρινίσω ότι μου είναι αδύνατο να συμμεριστώ την άποψη της CFE ότι με βάση μια λογική ερμηνεία της γενικής συγγραφής υποχρεώσεων, ενόψει του άρθρου της Β 28.1, προκύπτει ότι αποκλείεται η εφαρμογή των άρθρων Α 15 και Β 13.1 της ειδικής συγγραφής υποχρεώσεων (όσον αφορά το κείμενο όλων αυτών των άρθρων βλ. την ανωτέρω παράγραφο 4). Για το σκοπό αυτό, η CFE επικαλείται, κακώς κατά τη γνώμη μου, μεταξύ άλλων, το άρθρο 1161 του βελγικού αστικού κώδικα σχετικά με την ερμη-

νεία των συμβάσεων. Το άρθρο αυτό ορίζει ότι κάθε διάταξη των συμβάσεων «πρέπει να ερμηνεύεται με βάση τις λοιπές διατάξεις, καθώς κάθε διάταξη λαμβάνει την έννοια που προκύπτει από ολόκληρη τη σύμβαση». Μόνο σε περίπτωση που τα άρθρα Α 15, Β 13.1 και Β 28.1 της ειδικής συγγραφής υποχρεώσεων αντιφάσκουν μεταξύ τους, θα μπορούσε να γίνει παρέκκλιση από αυτά. Όμως, όπως σκοπεύω να καταδείξω, κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει.

Μεταξύ των διατάξεων αυτών, το άρθρο Α 15 διατυπώνει αναντιρρήτως τον κύριο κανόνα: όπως έχω ήδη εκθέσει, το άρθρο αυτό προβλέπει παρέκκλιση από το άρθρο 35 του βασιλικού διατάγματος. Ενώ το άρθρο 35 προβλέπει ότι οι υποβάλλοντες προσφορές δεσμεύονται από την προσφορά τους επί 60 ημέρες από την επομένη της ημέρας της αποσφραγίσεως των προσφορών, το άρθρο Α 15, αντιθέτως, ορίζει ότι το Κοινοβούλιο οφείλει να γνωστοποιήσει την επιλογή του στον προκριθέντα μειοδότη εντός προθεσμίας 180 ημερών η οποία αρχίζει να τρέχει από την επομένη της ημέρας της αποσφραγίσεως των προσφορών. Εξ αυτού σαφώς απορρέει ότι, εν πάση περιπτώσει, οι υποβάλλοντες προσφορές δεσμεύονται από την προσφορά τους για διάστημα *τουλάχιστον* 180 ημερών. Ως Βέλγος εργολάβος, η CFE γνώριζε ή εν πάση περιπτώσει όφειλε να γνωρίζει τί ακριβώς σήμαινε γι' αυτήν η παρέκκλιση αυτή από το άρθρο 35 του βασιλικού διατάγματος (σε σχέση με τις υποχρεώσεις της έναντι των προμηθευτών και υπεργολάβων). Ωστόσο, δεν βλέπω τίποτα το ασυμβίβαστο μεταξύ της διατάξεως του άρθρου Α 15 και των αυστηρών ως προς τις προθεσμίες προϋποθέσεων του άρθρου Β 28.1: καίτοι η προθεσμία των 180 ημερών, ακόμα και αν υποτεθεί ότι χρησιμοποιήθηκε στο μέγιστο δυνατό βαθμό από το Κοινοβούλιο — quod non [10] — πράγματι συνεπαγόταν καθυστέρηση όσον αφορά την *έναρξη* των εργασιών, δεν καθιστούσε αδύνατη αλλά απλώς δυσχερέστερη, την περάτωση των εργασιών πριν από την συμβατικώς ορισθείσα καταληκτική ημερομηνία, δηλαδή τις 27 Φεβρουαρίου 1989.

Ούτε, άλλωστε βρίσκω οποιαδήποτε αντίφαση μεταξύ της προθεσμίας ισχύος των 600 ημερών που έχει οριστεί για την προσφορά στο άρθρο Β 13.1 και του άρθρου Β 28.1. Πράγματι, από το άρθρο Β 13.1, δεύτερο εδάφιο, προκύπτει ότι ο σκοπός που αποτελεί το θεμέλιο του άρθρου αυτού συνίσταται στο να εμποδιστεί ο εργολάβος να αυξήσει την τιμή της προσφοράς του εντός των 600 ημερών που ακολουθούν την ημερομηνία της υποβολής της. Μολονότι η καταληκτική ημερομηνία των εργασιών είχε πράγματι ορισθεί στις 27 Φεβρουαρίου 1989 — δηλαδή αρκετό χρόνο πριν από την εκπνοή των 600 ημερών, στα μέσα Ιουλίου 1989 — ο ορισμός μιας τόσο μεγάλης προθεσμίας μπορεί λογικώς να εξηγηθεί από το γεγονός ότι ο εργοδότης θέλησε να λάβει υπόψη την καθυστέρηση στην εκτέλεση των εργασιών και να προστατευθεί έναντι οποιασδήποτε αναθεωρήσεως της τιμής. Εξάλλου, επισημαίνω ότι, με την προσφορά της της 28ης Ιανουαρίου 1988, η CFE ανέλαβε την υποχρέωση, χωρίς επιφυλάξεις, να εκτελέσει τις εργασίες σύμφωνα με τους όρους της ειδικής συγγραφής υποχρεώσεων και ρητώς προσέθεσε ότι η προσφορά την δέσμευε μόνο εφόσον η αποδοχή της θα της γνωστοποιούνταν *εντός προθεσμίας 600 ημερών* από την ημερομηνία εκείνη.

10. Αφήνοντας κατά μέρος όσα έχω προηγουμένως αναφέρει, η αντίρρηση που προβάλλει η CFE σχετικά με την καθυστέρηση που σημειώθηκε στη γνωστοποίηση της επιλογής της προσκρούει επίσης στο άρθρο 38 του βασιλικού διατάγματος. Το άρθρο αυτό ορίζει στο πρώτο του εδάφιο ότι:

«Σε περίπτωση που η γνωστοποίηση της εγκρίσεως της υποβολής προσφοράς δεν γίνει εντός της προβλεπομένης από το άρθρο 35 προθεσμίας, η σχετική σύμβαση

10 — Η προθεσμία των 180 ημερών από την ημέρα αποσφραγίσεως των προσφορών παρείχε τη δυνατότητα στο Κοινοβούλιο, μέχρι τις 27 Ιουλίου 1988, να γνωστοποιήσει την επιλογή τους στους υποβαλόντες προσφορές.

συνάπτεται μόνο μέσω γραπτής συμφωνίας και χωρίς επιφύλαξη εκ μέρους του υποβαλόντος προσφορά ενδιαφερομένου.»

Όμως, αν η CFE είχε θεωρήσει ότι η ανάθεση του έργου είχε γίνει εκπρόθεσμα, όφειλε να επισημάνει την καθυστέρηση αυτή κατά τον χρόνο της γνωστοποιήσεως της επιλογής της. Θα μπορούσε τότε, αναφερόμενη στο άρθρο 38 του βασιλικού διατάγματος, να αποφύγει την υπογραφή της συμβάσεως ή να εμμείνει στην προσφορά της, σύμφωνα με το δεύτερο εδάφιο του άρθρου αυτού, υπό την προϋπόθεση συμπληρωματικής αμοιβής [11]. Ωστόσο, η εν λόγω εταιρία δεν έπραξε κάτι τέτοιο αλλά, αντιθέτως, στις 8 Αυγούστου 1988, υπέγραψε τη σύμβαση. Μου είναι αδύνατο να επισημάνω στην αποδοχή που προσέθεσε, στην επιστολή της ίδιας ημέρας, σχετικά με την αύξηση τιμών που σημειώθηκε εν τω μεταξύ (όσον αφορά το κείμενο της αποδοχής αυτής βλ. την ανωτέρω παράγραφο 2) κάποια επιφύλαξη κατά την έννοια του άρθρου 38, πρώτο εδάφιο, ούτε βεβαίως κάποιον όρο για πρόσθετη αμοιβή κατά την έννοια του άρθρου 38, δεύτερο εδάφιο.

11. Κατά τη γνώμη μου, η CFE δεν μπορεί επίσης να αποδείξει πταίσμα του Κοινοβουλίου κατά την έννοια του άρθρου 16, παράγραφος 1, της γενικής συγγραφής υποχρεώσεων (βλ. το κείμενο στην ανωτέρω παράγραφο 7). Όπως προκύπτει από την προηγηθείσα ανάλυση των ασκουσών επιρροή διατάξεων των συμβάσεων δεν τίθεται ζήτημα για «παραλείψεις, βραδύτητες, οποιαδήποτε γεγονότα», εφόσον, βάσει της συμβάσεως, το Κοινοβούλιο είχε στη διάθεσή του 180 ημέρες προκειμένου να προβεί στην επιλογή του εργολάβου.

11 — Η κατάσταση όπου ο υποβάλλων προσφορά συγκατατίθεται να εμμείνει στην προσφορά του μόνο υπό την προϋπόθεση ότι θα τύχει συμπληρωματικής αμοιβής ρυθμίζεται από το άρθρο 38, δεύτερο εδάφιο, του βασιλικού διατάγματος: στην περίπτωση αυτή, η αρμόδια αρχή μπορεί, αντί να κινήσει εκ νέου τη διαδικασία, είτε να παράσχει τη ζητηθείσα πρόσθετη αμοιβή είτε να απευθυνθεί διαδοχικώς, σύμφωνα με τη σειρά της κατατάξεως των προσφορών τους, στους λοιπούς υποβαλόντες προσφορές, είτε, ακόμα, να ζητήσει από όλους τους άλλους υποβαλόντες προσφορά να τροποποιήσουν τις τιμές τους.

Έστω και αν θα μπορούσε να προσαφθεί στο όργανο αυτό κάποια καθυστέρηση, η CFE όφειλε, προκειμένου να συμμορφωθεί προς το άρθρο 16, παράγραφος 3 (που παρατίθεται στην ανωτέρω παράγραφο 8), να υποβάλει στο Κοινοβούλιο τη σχετική αξίωση ή αίτημα εντός 30 ημερολογιακών ημερών από την επέλευση της προβαλλόμενης καθυστερήσεως ή από την ημερομηνία κατά την οποία όφειλε κανονικώς να έχει λάβει γνώση αυτής. Είναι σαφές ότι, ύστερα από το έγγραφο του Κοινοβουλίου της 21ης Ιουνίου 1988 (βλ. την ανωτέρω παράγραφο 2) η CFE γνώριζε ότι είχε επιλεγεί και ότι — όπως το Κοινοβούλιο της υπενθύμισε με το έγγραφο εκείνο — οι προθεσμίες έπρεπε να τηρηθούν. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η CFE όφειλε, άλλως θα έχανε το δικαίωμα αντιρρήσεως βάσει του άρθρου 16, παράγραφος 1, να γνωστοποιήσει στο Κοινοβούλιο το γενεσιουργό της ζημίας της γεγονός το βραδύτερο ένα μήνα αργότερα (δηλαδή την 21η Ιουλίου 1988). Δεν το έπραξε· αντιθέτως, με την απάντησή της της 4ης Ιουλίου 1988 στο προπαρατεθέν έγγραφο του Κοινοβουλίου επιβεβαίωσε ότι θα εκτελούσε το έργο που της ανατέθηκε σύμφωνα με την προσφορά της της 28ης Ιανουαρίου 1988 και λέξη δεν ανέφερε σχετικά με την προβαλλόμενη καθυστέρηση στη γνωστοποίηση της επιλογής της.

12. Ούτε άλλωστε νομίζω ότι συντρέχουν οι προϋποθέσεις του άρθρου 16, παράγραφος 2, της γενικής συγγραφής υποχρεώσεων (βλ. στην παράγραφο 7 το ανωτέρω κείμενο). Πράγματι, για το σκοπό αυτό, απαιτείται, πρώτον, να έχει υποστεί ο προκριθείς μειοδότης *σημαντικότατη ζημία*. Δεν μπορεί να προβληθεί ο ισχυρισμός ότι σύμφωνα με τη βελγική νομολογία μια κατά 4 % αύξηση της τιμής αποτελεί σημαντικότατη ζημία [12].

12 — Βλ., μεταξύ άλλων, Civ. Bruxelles, 8 Ιουνίου 1984, *L'entreprise et le Droit*, 1985, σ. 108, ειδικότερα σ. 110 (μια ζημία μπορεί να χαρακτηρισθεί ως σημαντικότατη μόνο εφόσον ανέρχεται τουλάχιστον στο 10 έως 15 % του ποσού της προσφοράς)· Civ. Bruxelles, 18 Σεπτεμβρίου 1986, *L' entreprise et le Droit*, 1991, σ. 388, ειδικότερα σ. 392 (μια λόγω αυξήσεως των τιμών ζημία που ανέρχεται περίπου στο 3,5 % δεν αποτελεί σημαντικότατη ζημία).

Εξάλλου, θα μπορούσε να τεθεί σοβαρώς το ερώτημα αν, όπως το απαιτεί το άρθρο 16, παράγραφος 2, οι σχετικές αυξήσεις τιμής ήταν απρόβλεπτες για την CFE και αν η εν λόγω εταιρία έλαβε όλα τα αναγκαία μέτρα ώστε να αποσοβήσει τις συνέπειες αυτών των αυξήσεων τιμών. Πρώτον, δυσχερώς μπορώ να φανταστώ ότι, κατά τη σύναψη της συμβάσεως, η CFE δεν μπορούσε λογικώς να *προβλέψει* τις σχετικές αυξήσεις τιμών. Πράγματι, από την προπαρατεθείσα επιστολή της 8ης Αυγούστου 1988 (βλ. ανωτέρω παράγραφο 2) προκύπτει ότι η εταιρία αυτή ήταν εν γνώσει, κατά την εποχή εκείνη, της κατά 2 % περίπου αυξήσεως των τιμών που είχε σημειωθεί κατά την περίοδο μεταξύ Φεβρουαρίου-Μαρτίου 1988 και Ιουλίου 1988, αύξηση τιμών την οποία, σύμφωνα με την επιστολή εκείνη, ουδόλως χαρακτήριζε ως εξαιρετική αλλά ως δυνάμενη να υπολογισθεί βάσει μιας «κλασικής μεθόδου». Ούτε άλλωστε μπορώ να φανταστώ ότι η CFE δεν εγνώριζε ή δεν μπορούσε να γνωρίζει ότι οι τιμές επρόκειτο να αυξηθούν ακόμη περισσότερο κατά την περίοδο από τον Ιούλιο μέχρι τον Οκτώβριο του 1988, αύξηση η οποία — κατόπιν αφαιρέσεως του 2 % που είχε σημειωθεί μέχρι τον Ιούλιο — ανερχόταν μόνο στο 2 % και, κατά συνέπεια, ουδόλως είχε το θεαματικό ύψος που η CFE προσπαθεί να της προσδώσει.

Αυτό ακριβώς με κάνει να αμφιβάλλω σχετικά με το αν πράγματι έχει τηρηθεί η απαίτηση του άρθρου 16, παράγραφος 2, ότι δηλαδή η CFE *δεν μπορούσε να αποφύγει* τις περιστάσεις που επικαλείται και ότι *μεριμνησε για τη λήψη όλων των αναγκαίων μέτρων* ώστε να αποσοβήσει τις συνέπειες αυτών των αυξήσεων τιμών. Πράγματι, γνωρίζοντας ότι είχε ήδη σημειωθεί αύξηση τιμών, η CFE μπορούσε να πράξει τα αναγκαία ύστερα από την λήψη του εγγράφου του Κοινοβουλίου της 21ης Ιουνίου 1988 ώστε να αποφύγει τις συνέπειες μελλοντικών αυξήσεων τιμών, προβαίνοντας, όσο το δυνατόν ταχύτερα, σε αναδιαπραγματεύσεις με τους υπεργολάβους της. Δεν όφειλε βεβαίως, για το σκοπό αυτό, να αναμείνει τον Αύγουστο του 1988.

13. Επομένως, ενόψει των ανωτέρω θεωρήσεων, καταλήγω στο συμπέρασμα ότι το πρώτο αίτημα της CFE με το οποίο ζητεί αναπροσαρμογή της τιμής της προσφοράς της στο ποσό του 1 689 055 FB πρέπει να απορριφθεί.

Το αίτημα πληρωμής για την τοποθέτηση γυψοσανίδων

14. Η CFE ισχυρίζεται ότι τοποθετώντας τις γυψοεπιφάνειες κάτω από το δάπεδο και πάνω από την ψευδοροφή εξετέλεσε τις εργασίες σύμφωνα με τα λεπτομερή σχέδια. Με επιστολή της 22ας Δεκεμβρίου 1988, ο αρχιτέκτων απαίτησε όπως οι γυψοσανίδες τοποθετηθούν σε όλο το ύψος των μεσοτοίχων, πράγμα το οποίο, κατά την CFE, αποτελούσε συμπλήρωμα σε σχέση με τις εργασίες όπως αυτές είχαν περιγραφεί στην αρχική παραγγελία. Κατά συνέπεια, δικαιούνταν, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 42 της γενικής συγγραφής υποχρεώσεων, συμπληρωματικής αμοιβής.

Αντιθέτως, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο υποστηρίζει ότι, σύμφωνα με τα άρθρα 5.1.5 και 5.1.5.1 των τεχνικών διατάξεων, οι γυψοεπιφάνειες πρέπει να τοποθετηθούν σε όλο το ύψος των μεσοτοίχων. Με την επιστολή του, ο αρχιτέκτων απλώς υπενθύμισε τις διατάξεις αυτές και, επομένως, δεν έδωσε συμπληρωματική παραγγελία. Εν πάση περιπτώσει, εφόσον η εν λόγω εταιρία είχε θεωρήσει ότι η επιστολή αυτή την υποχρέωνε να εκτελέσει εργασία για την οποία δεν δεσμευόταν συμβατικώς, όφειλε να αντιδράσει σύμφωνα με το άρθρο Β 16.3 της ειδικής συγγραφής υποχρεώσεων. Το άρθρο

αυτό («εντολές αντίθετες προς τις προδιαγραφές») ορίζει:

«Το άρθρο αυτό τυγχάνει επίσης εφαρμογής σε περίπτωση που ο προκριθείς μειοδότης θεωρήσει ότι οι ληφθείσες εντολές είναι αντίθετες προς τις συμβατικές προδιαγραφές. Το σχετικό γεγονός καταγγέλλεται στον εργοδότη με συστημένη επιστολή.»

Κατά συνέπεια, η CFE, όφειλε το ταχύτερο δυνατό, να γνωστοποιήσει στον εργοδότη, με συστημένη επιστολή, ότι η παραγγελία που είχε λάβει ήταν αντίθετη προς τις διατάξεις της συμβάσεως. Όμως, η εν λόγω εταιρία, ουδόλως έπραξε κάτι τέτοιο, οπότε το αίτημά της είναι απαράδεκτο.

15. Και επί του σημείου αυτού έχω τη γνώμη ότι το Δικαστήριο δεν πρέπει να κάνει δεκτό το σχετικό αίτημα της CFE. Εξετάζοντας τις τεχνικής φύσεως διατάξεις, νομίζω ότι αυτές είναι αρκούντως σαφείς σχετικά με το ζήτημα του πως πρέπει να τοποθετηθούν οι γυψοσανίδες. Πράγματι, το άρθρο 5.1.5 («μεσότοιχοι») ορίζει:

«Η σύμβαση μισθώσεως του έργου καλύπτει το σύνολο της κατασκευής των εσωτερικών χώρων εντός των τριών αιθουσών (...).

Με εξαίρεση τους τηλεφωνικούς θαλαμίσκους, όλοι οι μεσότοιχοι θα στηθούν από το υπόστρωμα του δαπέδου μέχρι και κάτω από την οροφή. (...)

Ληφθέντος υπόψη ότι το πάχος των διαφόρων μεσοτοίχων ποικίλλει από 75 χιλιοστά μέχρι 300 χιλιοστά, ο εργολάβος πρέπει να συμμορφωθεί προς τις προδιαγραφές των λεπτομερών σχεδίων όσον αφορά τη σύνθεση και την αλληλοδιαδοχή των διαφόρων υλικών. Η σύνθεση του μεσοτοίχου του τύπου των 150 χιλιοστών μνημονεύεται στο άρθρο 5.1.5.1»

Το άρθρο 5.1.5.1 της ειδικής συγγραφής υποχρεώσεων αναφέρει:

«α. Οι μεσότοιχοι θα κατασκευαστούν με βάση σκελετό από σκληρό ξύλο (δρυς ή οξυά ...) ή συσσώρευμα από φυτικές ίνες. (...)

β. Και από τη μια και από την άλλη πλευρά του σκελετού θα τοποθετηθεί μια επιφάνεια SPAN 18 χιλιοστομέτρων ή άλλη παρόμοια επιφάνεια (...) καθώς και γυψοεπιφάνεια με επένδυση 15 χιλιοστομέτρων, της οποίας η ορατή πλευρά προορίζεται να επικαλυφθεί (με υφασμάτινη επικάλυψη ή να χρωματιστεί).»

Νοούμενες από κοινού, οι διατάξεις αυτές καταδεικνύουν κατά τρόπο αρκούντως σαφή ότι οι γυψοσανίδες έπρεπε να τοποθετηθούν σε ολόκληρο το ύψος των μεσοτοίχων: πράγματι, ρητώς ορίζεται ότι οι μεσότοιχοι πρέπει να στηθούν από *το υπόστρωμα του δαπέδου μέχρι και κάτω από την οροφή* και ότι, στον τύπο του μεσοτοίχου των 150 χιλιοστών, ο τοίχος πρέπει να κατασκευασθεί επί σκελετού από σκληρό ξύλο ή από συσσώρευμα φυτικών ινών που πρέπει να είναι επικαλυμμένες, και από τις δύο πλευρές, μεταξύ άλλων, από *γυψοεπιφάνεια* 15 χιλιοστομέτρων.

Εξάλλου, όπως υποστηρίζει το Κοινοβούλιο, είναι αναντίρρητο ότι, σύμφωνα με το άρθρο Β 16.3 της ειδικής συγγραφής υποχρεώσεων, η CFE όφειλε να αποστείλει συστημένη επιστολή στο Κοινοβούλιο σε περίπτωση που θα θεωρούσε ότι η επιστολή του αρχιτέκτονα της 18ης Δεκεμβρίου 1988 αποτελούσε παραγγελία αντίθετη προς

τις συμβατικές διατάξεις. Το γεγονός ότι η εν λόγω εταιρία δεν έπραξε κάτι τέτοιο απλώς επιρρωνύει την πεποίθησή μου ότι οι τεχνικής φύσεως διατάξεις είναι, ως προς το σημείο αυτό, σαφείς και ανεπίδεκτες παρερμηνείας.

Το αίτημα πληρωμής για την τοποθέτηση και ανατοποθέτηση των επενδύσεων τοίχου

16. Αναφερόμενη στη σύμβαση, η CFE ισχυρίζεται ότι, επιπλέον του τμήματος 5.1 «ξυλουργικά», στην παραγγελία που έλαβε περιλαμβανόταν αρχικώς και το σημείο «βερνίκωμα επενδύσεως όψεως καμπίνων». Οι αρχικές αυτές διατάξεις σήμαιναν ότι η αποκαθήλωση των επιφανειών για βερνίκωμα βάρυνε την CFE. Ωστόσο, δεδομένου ότι οι επιφάνειες αυτές δεν πληρούσαν τα καθορισμένα από την Πυροσβετική Υπηρεσία κριτήρια ασφαλείας, η CFE απώλεσε την εργασία αυτή και το βερνίκωμα ανατέθηκε σε άλλη επιχείρηση, την ACP. Ωστόσο, η CFE όφειλε να προβεί η ίδια στην τοποθέτηση και ανατοποθέτηση των επενδύσεων, πράγμα το οποίο, κατ' αυτήν, αποτελούσε συμπληρωματική παροχή η οποία, κατά τη γνώμη της, δεν συμπεριλαμβανόταν στις εργασίες που εξακολουθούσαν να της έχουν ανατεθεί. Κατά συνέπεια, η εν λόγω εταιρία αξιώνει, σύμφωνα με το άρθρο 42 της γενικής συγγραφής υποχρεώσεων, πρόσθετη αμοιβή.

Αντιθέτως, το Κοινοβούλιο υποστηρίζει ότι δεν συντρέχουν οι προϋποθέσεις του άρθρου 42 σχετικά με πρόσθετη αμοιβή. Εξάλλου, από το άρθρο 5.4 της ειδικής συγγραφής υποχρεώσεων απορρέει ότι η CFE δεν μπορούσε να εκτελέσει καμία εργασία συνεπαγόμενη πρόσθετα έξοδα χωρίς προηγούμενη άδεια, και δη γραπτή, του Κοινοβουλίου.

17. Πρόκειται εδώ για ένα σημείο της διαφοράς που αφορά ουσιαστικώς τα πραγματικά περιστατικά και σχετικά με το οποίο από τα στοιχεία της δικογραφίας δεν εμφαίνεται ποιά ήταν η ακριβής κατανομή των καθηκόντων μεταξύ της CFE και της ACP όταν, κατόπιν των προμνημονευθεισών δυσχερειών της CFE, το βερνίκωμα ανατέθηκε στην ACP. Ωστόσο, η γνώμη μου είναι ότι το Δικαστήριο ούτε στην περίπτωση αυτή πρέπει να κάνει δεκτό το αίτημα αυτό της CFE. Πιστεύω ότι η τοποθέτηση και ανατοποθέτηση μιας επενδύσεως πρέπει να θεωρηθούν ως ξυλουργική υπό την ευρεία έννοια του όρου εργασία και όχι ως εργασία χρωματισμού, δηλαδή εργασία η οποία είχε στο εξής ανατεθεί στην ACP. Κατά συνέπεια, θεωρώ ότι είναι λογικό η υποχρέωση τοποθετήσεως και ανατοποθετήσεως των επενδύσεων να συμπεριλαμβάνεται στα καθήκοντα του σημείου 5.1 που είχε ανατεθεί στην CFE, δηλαδή την υποχρέωση εκτελέσεως των ξυλουργικών εργασιών. Εξάλλου, στην ίδια τη συγγραφή υποχρεώσεων ορίζεται, συγκεκριμένα στο άρθρο της Α.2.2, αναφορικά με το περιεχόμενο του σχετικού διαγωνισμού:

«περιλαμβάνει επίσης όλα τα παρεπόμενα έργα και παροχές που είναι αναγκαία για την παράδοση μιας εργασίας η οποία να είναι απολύτως πλήρης και να ανταποκρίνεται στο συνήθη προορισμό κάθε σειράς έργων της ή των κατασκευών που αφορά ο διαγωνισμός.»

Ο κανόνας αυτός ο οποίος, κατ' ουσίαν, διασαφηνίζει την υποχρέωση της καλόπιστης εκπληρώσεως των συμβατικών υποχρεώσεων σύμφωνα με το άρθρο 1134, τρίτο εδάφιο, του βελγικού αστικού κώδικα, σαφώς καταδεικνύει ότι, εν πάση περιπτώσει, η CFE ήταν υποχρεωμένη να εκτελέσει τις επίμαχες εν προκειμένω συμπληρωματικές εργασίες προκειμένου να εκπληρώσει κατά τρόπο πλήρη τα καθήκοντα που είχε

αναλάβει. Εξάλλου, επισημαίνω ότι η συμπληρωματική αυτή ενέργεια, δηλαδή η τοποθέτηση και ανατοποθέτηση των επενδύσεων, όπως και η ίδια η CFE σιωπηρώς παραδέχεται, οφείλετο σε δική της παράλειψη, συγκεκριμένα στο γεγονός ότι οι επιφάνειές της δεν ανταποκρίνονταν στα καθορισμένα από την Πυροσβεστική Υπηρεσία κριτήρια πυραντοχής.

Έστω και αν ήταν δυνατόν να θεωρηθεί, όπως υποστήριξε η CFE — φπράγμα που δεν συμμερίζομαι — ότι η τοποθέτηση και ανατοποθέτηση των επενδύσεων αποτελούσαν συμπληρωματικές κατά την έννοια του άρθρου 42 της γενικής συγγραφής υποχρεώσεων εργασίες οι οποίες συνεπάγονταν πρόσθετα για την CFE έξοδα, από το άρθρο Α 5.4 της ειδικής συγγραφής υποχρεώσεων προκύπτει, εν πάση περιπτώσει, ότι η CFE δεν θα μπορούσε να εκτελέσει τις εργασίες αυτές χωρίς να έχει προηγουμένως καταρτίσει σχετικό προϋπολογισμό δαπάνης και να έχει λάβει την γραπτή έγκριση του Κοινοβουλίου. Πράγματι, το προπαρατεθέν άρθρο ορίζει:

«Ο (προκριθείς μειοδότης) δεν μπορεί να εκτελέσει καμία εργασία συνεπαγόμενη πρόσθετα έξοδα χωρίς προηγούμενο προϋπολογισμό δαπάνης και γραπτή έγκριση του (Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου) και των εντολοδόχων του.»

Ωστόσο, τέτοιος προϋπολογισμός ουδέποτε καταρτίστηκε και η CFE ουδέποτε έλαβε τέτοια γραπτή έγκριση από το Κοινοβούλιο.

18. Δοθέντος ότι η CFE ηττήθηκε όσον αφορά τα τρία της αιτήματα και το Κοινοβούλιο έχει υποβάλει σχετικό, δυνάμει του άρθρου 69, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου, αίτημα, πρέπει η CFE να καταδικασθεί στα δικαστικά έξοδα.

Συμπέρασμα

19. Ενόψει των προηγουμένων θεωρήσεων, προτείνω στο Δικαστήριο να αποφανθεί ως ακολούθως:

1) Απορρίπτει τα αιτήματα της CFE.

2) Καταδικάζει την CFE στα δικαστικά έξοδα.